
ROCZNIKI NAUK PRAWNYCH
Tom XXVI, numer 4 – 2016
DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rnp.2016.26.4-13>

Paweł LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym*, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2015, ss. 171, ISBN 978-83-7793-410-4.

Na początku XX w. papież Pius X powiedział: „Jakoś ludzie nie chcą zrozumieć, jak ważna jest w naszych czasach prasa. Ani duchowieństwo, ani wierni nie zajmują się nią tak, jak potrzeba tego wymaga. Na próżno będziecie budować kościoły, odprawiać misje, zakładać szkoły, wykonywać dobre uczynki wszelkiego rodzaju; wszystkie wasze zabiegi będą daremne, jeżeli nie będziecie umieli używać broni odpornej i zaczepnej, którą jest katolicka, rzetelna i szczerza prasa”. Jego następca na urządzie Biskupa Rzymu – Pius XI – kontynuował: „Prasa jest w naszych czasach najpotężniejszą siłą, ponieważ w sprawach tego świata może się okazać zarówno najszkodliwszą, jak i najbardziej błogosławioną potęgą. Dotyczy to i życia samego Kościoła”. Spostrzeżenia tych papieży są wciąż aktualne. Problematyka wykorzystania środków społecznego przekazu dla ewangelizacji jest na tyle istotna i potrzebna w Kościele, że papież Paweł VI zdecydował w 1967 r. o ustanowieniu Światowego Dnia Środków Społecznego Przekazu, który nieprzerwanie, każdego roku, obchodzony jest 24 stycznia, we wspomnienie św. Franciszka Salezego, czczonego od 1923 r. jako patrona dziennikarzy i prasy katolickiej.

Sama instytucja mass mediów jest tak ważna, że powszechnie przyjęto określanie jej mianem „czwartej władzy”, o czym wspomina Autor recenzowanej pozycji wydawniczej pt. *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym* – ks. Paweł Lewandowski (zob. s. 7). Jednak zgodzić się również trzeba ze stanowiskiem, według którego: „Czwarta władza degeneruje najbardziej, bo w odróżnieniu od władz: ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej jest najmniej sprawdzalna” [A. NOWAK, *Nowe kroniki saskie z optymistycznym zakończeniem*, [w:] J. PIETRZAK, *Śmiech i złość. Felietony z lat 2008-2015*, Kraków: Biały Kruk 2015, s. 9]. Wobec tej opinii nie można przejść obojętnie. Choć jej trafność jest bezsporna, to jednak istnieją instytucje czy urzędy, które w kategoriach odpowiedzialności wyposażono w określone, tzn. sprecyzowane, kompetencje nad środkami społecznego przekazu. Jednym z takich podmiotów jest biskup diecezjalny, którego kompetencjom nad środkami społecznego przekazu – według powszechnego i partykularnego prawa kanonicznego – poświęcona jest recenzowana monografia.

Książka ks. P. Lewandowskiego została wydana w 2015 r. przez Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos. Otrzymała pozytywną opinię cenzora w formie *nihil obstat*,

a następnie uzyskała zezwolenie na druk – *imprimatur*, potwierdzające, iż jest ona wolna od błędów co do wiary katolickiej i obyczajów (o procedurze wydawania książek katolickich pisał Autor na s. 57 i 59). Została również zaopatrzona w dwie recenzje wydawnicze, co należy w Polsce do dobrej i godnej utrzymywania praktyki, ponieważ udział recenzentów wydawniczych w procesie publikowania dzieła, potwierdza jego naukowy charakter.

Struktura monografii jest następująca: wstęp, trzy rozdziały, zakończenie, wykaz skrótów, bibliografia, aneks oraz streszczenia w trzech językach: angielskim, francuskim i rosyjskim. Każdy rozdział Autor poprzedził wprowadzeniem, w którym określił treść i uzasadnił przyjętą strukturę. Również po każdym rozdziale dokonał podsumowania przeprowadzonej analizy, formułując szczegółowe wnioski.

Wstęp (s. 7-10), dla tej części pracy naukowej, zawiera wszystkie wymagane elementy. Został w nim określony cel, jako przedmiot badawczy, który Autor sformułował w formie pytania: „(...) jakie kompetencje względem środków społecznego przekazu posiada biskup diecezjalny stojący na czele danego Kościoła partykularnego” (s. 8)? Nad rozwiązaniem postawionego problemu ks. Lewandowski pracował konsekwentnie, wprowadzając logiczne i wynikające po sobie nowe wątki badawcze. Zagadnienie opracował stosując naukowe metody badawcze, tj. dogmatyczno-prawną i socjologiczno-prawną (s. 10), które uznać należy za właściwe dla prawa kanonicznego.

Rozdział pierwszy (s. 11-48) poświęcony jest wyjaśnieniu podstawowych pojęć, niezbędnych dla rozważań podjętych w dwóch kolejnych. W oddzielnych punktach, wyznaczających strukturę rozdziału, Autor odniósł się do pojęcia kompetencji, pojęcia urzędu biskupa diecezjalnego i rodzajów przysługujących mu kompetencji oraz do pojęcia środków społecznego przekazu i ich rodzajów. Pojęcie kompetencji przedstawił uwzględniając trzy zakresy: znaczenie potoczne oraz aspekty prawne, wyodrębniając w samej treści rozumienie kompetencji w prawie świeckim i kanonicznym. Definicje kompetencji wypracowane przez doktrynę prawa świeckiego stały się wzorcem do stworzenia tego określenia również w prawie kanonicznym. Oczywiście nie można bezkrytycznie posługiwać tym pojęciem w kościelnym porządku prawnym, lecz należy je dostosować do specyfiki prawa Kościoła. Uwzględnienie zarówno pojęcia kompetencji w prawie świeckim i kanonicznym, należy uznać za prawidłowy sposób dochodzenia do wypracowania określonego pojęcia. Potwierdza stosowanie przez Autora przyjętej w naukach humanistycznych metody dedukcyjnej, która polega na poznawaniu prawdy w drodze wnioskowania wiodącego od ogółu do szczegółów, czyli na przechodzeniu od ogólnych przesłanek lub zasad do szczegółowych rozwiązań [J. KRUKOWSKI, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, wyd. 2, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2004, s. 6]. Ks. Lewandowski, dokonując przeglądu literatury, przedstawił kilka definicji kompetencji. W punkcie poświęconym temu zagadnieniu nie opowiedział się jednak za żadną z nich. Uczynił to dopiero we wnioskach do rozdziału. Przyjmując stanowisko M. Sitarza, na które powołał się na s. 14, stwierdził: „Przez kompetencję rozumie się najczęściej upoważnienie przyznane podmiotowi do tworzenia uprawnień lub obowiązków na rzecz innych osób” (s. 46).

Następnie Autor odniósł się do pojęcia urzędu biskupa diecezjalnego, które przedstawił uwzględniając nauczanie Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* z 1964 r. oraz dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* z 1965 r. Analizie poddał również przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. [dalej cyt.: KPK/83] oraz dyspozycje zawarte w dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores* z 2004 r. Należy zauważyć, że ta partia badanego przez Autora materiału źródłowego w określonym stopniu realizowana była także za pomocą metody teologiczno-prawnej, z której – choć nie wymienił jej we wstępie – faktycznie korzystał. Co więcej, nie mógłby inaczej. Rodzaje kompetencji biskupa diecezjalnego ks. Lewandowski wyprowadził stosując kryterium trzech zadań w Kościele: nauczania, uświęcania i rządzenia, wynikających z realizacji jednej misji, jaką Jezus Chrystus pozostawił Kościołowi, czyli doprowadzenia ludzi do zbawienia. Kompetencje biskupa diecezjalnego uwzględniające *tria munera Christi* zostały przedstawione deskryptywnie, czego nie można jednak formułować jako zarzutu, lecz jako umiejętność dokonywania syntezy z głębokiego materiału badawczego i zrzeczność wydobywania z niego tego, co jest konieczne dla uchwycenia istoty, która będzie wyznaczała kierunek prowadzonych badań nad kompetencjami biskupa w zakresie środków społecznego przekazu w dalszych partiach opracowania. Lektura książki już na tym etapie pozwala na stwierdzenie, że faktycznie Autor – analizując kompetencje biskupa w drugim i trzecim rozdziale – był w stanie dokonać tego przez pryzmat zadania nauczania, uświęcania i pasterzowania Ludowi Bożemu.

W ostatnim punkcie pierwszego rozdziału ks. Lewandowski zdefiniował pojęcie i przedstawił rodzaje środków społecznego przekazu. Wykazał się przy tym znajomością podstawowych aktów normatywnych w tym zakresie, przede wszystkim soborowego dekretu o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica* z 1963 r., oraz literatury, zarówno medioznawczej, jak i kanonistycznej. Stwierdził, że na określenie mass mediów «zamienne używa się pojęć: „środki masowego przekazu”, „środki masowego komunikowania”, „środki społecznego przekazu”, „techniki rozpowszechniania myśli”, bądź po prostu „media”» (s. 41). Ponadto, za ustawodawcą kościelnym, przedstawił katalog środków społecznego przekazu: księgi Pisma Św.; tłumaczenia Pisma Św. na języki narodowe; księgi liturgiczne i ich tłumaczenia na języki narodowe; modlitewniki zarówno do publicznego, jak i prywatnego kultu wiernych; katechizmy, inne pisma służące do katechizacji, ich przekłady; książki z zakresu Pisma Św., teologii, prawa kanonicznego, historii Kościoła oraz innych gałęzi wiedzy religijnej lub moralnej, używane jako podręczniki w szkołach podstawowych, średnich lub wyższych; publikacje niebędące podręcznikami; książeczki lub inne pisma traktujące o sprawach religii lub obyczajów; zbiory dekretów lub aktów wydanych przez władzę kościelną oraz radio i telewizja (s. 45-46).

Bazę źródłową, zawierającą kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w prawie powszechnym Kościoła, Autor przedstawił i przeanalizował w rozdziale drugim (s. 49-79). Na jego kanwie zredagował rozdział trzeci (s. 81-107), w którym wyłożył recepcję norm prawa powszechnego w polskim kodeksowym ustawodawstwie partykularnym.

W analizie kompetencji biskupa diecezjalnego w odniesieniu do środków społecznego przekazu uregulowanych w KPK/83 ks. Lewandowski uwzględnił następujące zagadnienia: posługiwanie się środkami społecznego przekazu oraz pouczanie o obowiązku współpracy w ich wykorzystaniu; czuwanie nad czystością wiary i dobrych obyczajów; wydawanie zezwoleń na udział duchownych w programach radiowych i telewizyjnych oraz publikowanie w czasopiśmie; przygotowanie norm dotyczących występowania duchownych i członków instytutów zakonnych w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej przy użyciu tych środków; wymierzanie sankcji wobec tych, którzy wyrządzają szkodę wierze lub dobrym obyczajom. Przystudiowane przez Autora problemy badawcze ukazały, jak wielka odpowiedzialność spoczywa na biskupie diecezjalnym. Ponadto, ks. Lewandowski dowiódł, że biskup nie tylko wyposażony jest w kompetencje względem mass mediów, lecz również sam zobowiązany jest do posługiwania się nimi, a także zdobywania nowej oraz pogłębiania istniejącej wiedzy na temat nowoczesnych narzędzi komunikacji (s. 77).

Nota externa. Na marginesie niniejszej recenzji, bez dokonywania oceny, należy jednak zwrócić uwagę na intyulację punktu czwartego: „Przygotowanie norm dotyczących występowania **duchownych i zakonników** [wyróżnienie – A.S.] w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz przekazywania nauki chrześcijańskiej przy użyciu tych środków” (s. 71). Otóż, takie sformułowanie, jak „duchowni i zakonnicy” jest częste w opracowaniach kanonistów. Istnieje jednak potrzeba, co nierzadko jest trudne, precyzowania wyrażenia. W Kościele, kryterium podziału stanów są święcenia, i z ustanowienia Bożego istnieją dwa stany: święci szafarze, czyli duchowni, oraz świeccy (kan. 207 § 1). Natomiast spośród jednych i drugich wywodzą się ci „wierni, którzy profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy, przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości” (kan. 207 § 2). „Znaczy to, że życie konsekrowane, obecne w Kościele od samego początku, nigdy nie zaniknie jako jego niezbywalny i konstytutywny element, ponieważ wyraża samą jego naturę” (adhortacja apostolska *Vita consecrata* z 1996 r., nr 29). Trzeba zatem pamiętać, że zakonnicy, którzy przyjęli święcenia – są duchownymi. Uwaga ta nie dotyczy jednak samego Autora i jego opracowania, ile bardziej zwrócenia uwagi na powszechną wśród kanonistów praktykę „skróatów myślowych”, których należy się wystrzeżać.

W rozdziale trzecim ks. Lewandowski przeanalizował kompetencje biskupa w polskim kodeksowym ustawodawstwie partykularnym. Strukturę rozdziału ułożył według następujących zagadnień: 1) posługiwanie się środkami społecznego przekazu oraz przekazywanie Ewangelii za ich pośrednictwem; 2) troska o katolickie środki społecznego przekazu; 3) czuwanie nad czystością prawd wiary i dobrych obyczajów; 4) koordynowanie reprezentowania Kościoła w środkach społecznego przekazu; 5) formowanie pracowników środków społecznego przekazu; 6) wymierzanie sankcji administracyjnych i karnych. Przedstawiona struktura została podyktowana analizą bogatego materiału źródłowego, jakiej dokonał Autor. Nie było to łatwe, ponieważ postawił przed sobą zadanie zbadania

ustawodawstwa partykularnego w Polsce, tj. Konferencji Episkopatu Polski, II Polskiego Synodu Plenarnego oraz poszczególnych synodów diecezjalnych. Z tego bogatego materiału źródłowego potrafił wybrać tylko te przepisy, które dotyczą biskupa. Trudność polegała na tym, że ustawodawcą w diecezji jest biskup, w związku z tym – przy tak określonym temacie – należało wybrać jedynie te dyspozycje prawne, które biskup ustanowił sam dla siebie. Ks. Lewandowski odnalazł je w dwudziestu czterech synodach, choć nie tylko w uchwałach synodalnych, ale także w będących ich owocem instrukcjach, czy statutach poszczególnych instytucji.

W zakończeniu książki czytelnik znajduje rekapitulację opracowanego zagadnienia. Autor dokonał jej w formie dziewięciu rozbudowanych wniosków *de lege lata*. Natomiast wśród postulatów *de lege ferenda* w sposób wyraźny wnioskuje: „Mając na uwadze rozwój środków społecznego przekazu oraz zwiększając się ich rolę we współczesnym świecie, a co za tym idzie nowe sytuacje i wyzwania, którym będzie musiał sprostać Kościół, jego Pasterze i wierni, prawodawcy powszechni i partykularni powinni mieć świadomość konieczności stanowienia szczegółowych norm, precyzyjnie określających kompetencje biskupa diecezjalnego względem środków społecznego przekazu” (s. 111-112).

Wykaz skrótów (s. 113-115) sporządzony został prawidłowo. Faktycznie Autor wykończył w monografii wszystkie z wymienionych.

W odniesieniu do bibliografii należy stwierdzić, że została ona prawidłowo podzielona na źródła prawa, w których ks. Lewandowski wyróżnił źródła prawa powszechnego i źródła prawa partykularnego, oraz literaturę polską i zagraniczną. W opracowaniu wykorzystanych zostało 69 źródeł prawa oraz 150 publikacji różnych autorów. Bardzo istotne jest to, że Autor nie ograniczył się jedynie do analizy dorobku naukowego polskich kanonistów, ale faktycznie uwzględnił także ponad 50 publikacji naukowców obcojęzycznych, przytaczając ich dorobek w języku włoskim, angielskim, hiszpańskim, francuskim i niemieckim. W związku z tym, bardzo podnosi to wartość pracy i wskazuje na umiejętność prowadzenia pracy naukowej przez Autora. Ponadto, sposób cytowania i sporządzenia bibliografii jest prawidłowy, konsekwentny i dokładny. Zaprezentowany przez ks. Lewandowskiego warsztat badawczy należy ocenić bardzo wysoko. W monografii trudno dostrzec błędy literowe, interpunkcyjne czy redakcyjne, co dobrze świadczy także o Wydawcy dzieła. Wątpliwości może budzić jedynie pisownia wyrażenia „Słowo Boże”, którego pierwszy człon, tj. „słowo” pisane jest małymi literami (s. 66, 67, 78, 85, 87, 110). Choć w przekonaniu Recenzenta nie jest to prawidłowe, ma on świadomość, że jednak zgodne z przyjętymi w Polsce zasadami pisowni religijnej.

Podsumowując recenzję niniejszego studium należy podkreślić, że środki społecznego przekazu stanowią ważne narzędzie ewangelizacji. Odgrywają ogromne znaczenie w procesie wychowania dzieci i młodzieży oraz kształtowania społeczeństwa. Właściwą sobie rolę spełniają jednak, jeśli są odpowiednio wykorzystywane i niezaniebawane. W Kościele partykularnym, którego typowym przykładem jest diecezja, kompetencje nad środkami społecznego przekazu ustawodawca kodeksowy powierzył biskupowi diecezjalnemu. Te szczególnego rodzaju upoważnienia, w które wyposażony został biskup diecezjalny, były przedmiotem analizy przeprowadzonej przez ks. P. Lewandowskiego. Przedsta-

wiając i zgłębiając poszczególne kompetencje biskupa diecezjalnego w zakresie środków społecznego przekazu, Autor wskazywał okoliczności ich wykorzystania, przez co ukazał biskupa diecezjalnego sprawującego swój pasterski urząd według klasycznej triady: „wiedzieć – oceniać – działać”, znanej i stosowanej w Kościele już od V w. W ten sposób stworzył spójne dzieło, usystematyzowane w sposób logiczny, z merytorycznie poprawnymi, konsekwentnie wynikającymi po sobie wątkami tematycznymi i problemami badawczymi.

Z pełną odpowiedzialnością należy podkreślić, że recenzowana pozycja wydawnicza jest wartościowa z racji nie tylko na jej walory naukowe, poprzez przeprowadzenie w niej dogłębnej analizy przepisów odnoszących się do środków społecznego przekazu i opatrywania ich trafnymi komentarzami, jak przystało na jej Autora – kanonistę. Monografia ks. Lewandowskiego jest cenna zwłaszcza dla ustawodawców partykularnych, którzy znajdą w jednym miejscu zebrane i opracowane rozwiązania funkcjonujące w poszczególnych Kościołach partykularnych w Polsce. Należy żywić nadzieję, że przyczyni się to do realizacji postulatów Autora o konieczności „stanowienia szczegółowych norm, precyzyjnie określających kompetencje biskupa diecezjalnego względem środków społecznego przekazu”, bo – powołując się na dwóch świętych, tj. cytując św. Maksymiliana Kolbe, parafrazującego słowa św. Piusa X – „wszelki trud próżny będzie, jeżeli zaniedbamy najważniejszą broń naszych czasów, to jest prasę”.

Dr Anna Słowikowska

Adiunkt Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL